



# Проблеми формування ринкової економіки

Київський національний економічний університет

# **Проблеми формування ринкової економіки**

**Спеціальний випуск**

**«Реструктуризація аграрних  
підприємств і  
земельна реформа:  
стан, проблеми, перспективи»**

Київ КНЕУ 2000

«Проблеми формування ринкової економіки. Спеціальний випуск. Реструктуризація аграрних підприємств і земельна реформа: стан, проблеми, перспективи». Міжвідомчий науковий збірник. Спеціальний випуск. / К.: КНЕУ, 2000. - 420 с

ISBN 966 – 574 – 194 – 2

Викладено теоретичні засади та перші результати реструктуризації аграрних господарств та земельної реформи в Україні. Узагальнено економічні і правові аспекти, а також питання бухгалтерського обліку в сферах земельних та майнових відносин сільськогосподарських й інших підприємств АПК.

Рекомендовано до друку Вченою радою КНЕУ.  
Протокол № 2 від 27 вересня 2000 р.

Редакційна колегія: С.Ф.Покропивний, д-р екон. наук (відп. ред.); О.О.Беляєв, д-р екон. наук (заст.відп.ред.); О.А.Петухова (відп. секр.); В.Г.Андрійчук, д-р екон. наук; Л.К.Бесчастний, д-р екон. наук; В.М.Данюк, канд. екон. наук; М.В.Кужельний, д-р екон. наук; Д.Г.Лук'яненко, д-р екон. наук; Б.Я.Панасюк, д-р екон. наук; Ю.М.Пахомов, акад. НАН України; А.М.Поддєрьогін, канд. екон. наук; О.С.Редькін, д-р екон. наук; М.І.Савлук, д-р екон. наук; В.С.Савчук, д-р екон. наук; Д.М.Черваньов, д-р екон. наук.

Редакційна колегія спеціального випуску: В.М.Нелеп, д-р екон. наук, – відповідальний за випуск; В.Г.Андрійчук, д-р екон. наук; С.І.Дем'яненко, д-р екон. наук; П.Ф.Кулинич, канд. юр. наук; В.Г.Лінник, д-р екон. наук; Коцупатрий М.М., канд. екон. наук; Л.О.Русецька канд. філол. наук; Трохименко Л.М., канд. екон. наук; М.Й.Хорунжий, канд. екон. наук.

Збірник видано за сприяння Проєкту паквання сільськогосподарських земель (консалтингова корпорація Рочко), що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку.

Адреса редакції: 03680, м. Київ, проспект Перемоги, 54/1  
Київський національний економічний університет, тел. 441-20-21

ISBN 966 – 574 – 194 – 2

© КНЕУ, 2000

Зміст

## I. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Лузан Ю.Я. Державна підтримка і регулювання аграрного сектора в процесі його реформування .....	11
Саблук П.Т. Невідкладні завдання аграрної політики держави .....	14
Фрітч К. Сільськогосподарська реформа: наступні кроки .....	17
Нелеп В.М. Перспективи розвитку реструктуризованих аграрних підприємств .....	25
Андрійчук В.Г. Проблеми розвитку приватних аграрних підприємств і вдосконалення міжгалузевих економічних відносин .....	29
Дем'яненко С.І. Оцінка стану та найближчі перспективи аграрної реформи .....	38
Юрчишин В.В. Проблемні аспекти поглиблення і підвищення ефективності розвитку аграрних відносин .....	44
Месель-Веселяк В.В. Розвиток аграрної реформи в Україні .....	48
Мирошниця І.В. Проблеми реформування сільськогосподарських підприємств України .....	51
Грзнар М., Сабо Л. Відтворення основного капіталу в сільському господарстві Словаччійської Республіки .....	55
Амбросов В.Я., Маренич Т.Г. Економічний зв'язок власності та цілісності аграрних підприємств .....	59
Байда В.В. Управління витратами в рослинництві реструктуризованих господарств .....	61
Баланюк Г.Ф. Регіональні аспекти аграрних реформ .....	64
Білун С.О. Стан реформування сільськогосподарських підприємств в Конотопському районі Сумської області та його наслідки .....	67
Бобловський О.Ю. Проблеми формування кооперативів в обслуговуючій сфері АПК .....	68
Боброва О.Г. Формування в реструктуризованих підприємствах витрат на утримання основних засобів .....	69
Брезвін А.І. Економічні важелі стабілізації розвитку аграрного сектора економіки .....	71
Брус В.Х. Передумови і тенденції розвитку різноукладності в сільському господарстві .....	74
Бугай І.В. Розвиток нових форм підприємництва у сільському господарстві України .....	76
Бурковський І.Д. Деякі аспекти використання сільськогосподарської техніки в процесі аграрних перетворень .....	78
Бурляй П.Й., Бурляй О.Л. Стан та проблеми реформування аграрного сектора Черкаської області .....	80
Варга С.І. Удосконалювати практику фінансового вирівнювання регіонів .....	82
Васецький В.Г. Реструктуризація аграрних підприємств – шлях до	

відродження сільського господарства можна розглядати як *саосвідну соціальну вісь координат*, горизонталь якої об'єднує всі елементи (складова) відроджувального процесу, а вертикаль являтиме собою управлінську єдність зайнятих у ньому організаційно-управлінських структур з їх кадровим потенціалом

Серед інших організаційних елементів відродження підвищена увага надаватиметься також:

- поступальній орієнтації на *використання в процесі відродження прогресивних форм організації виробництва і технологій*. Ця проблема винятково важливою була завжди. Її значення істотно зростає в умовах погіршення ресурсного забезпечення сільського господарства;

- проведенню в цілому і в кожному сільському поселенні зокрема великої *роз'яснювальної роботи щодо мети, завдань і механізмів відродження*. Важливістю цього підтверджується практикою аграрної реформи: вона проходила краще в тих районах і сільських поселеннях, де була краще організована інформаційно-роз'яснювальна робота;

- здійсненню постійного *всєбічного моніторингу відроджувальних процесів*, глибокому аналізу його результатів, внесенню на основі сдержжаних результатів змін і доповнень в організацію і механізми відродження.

Все це підпорядковується якомога швидшому та ефективнішому досягненню як проміжних, так і кінцевих результатів. Основним критерієм ефективності відроджувальних процесів приймається зростання обсягів виробництва, поліпшення інших економічних показників розвитку галузі, прискорення розвитку соціальної сфери, поліпшення соціально-психологічної ситуації навколо стану справ у галузі, досягнення показників, визначених на кожний етап відродження.

*Гончаренко В.В.*, кандидат економічних наук, доцент (Полтавський кооперативний інститут)

## НЕОБХІДНІСТЬ СТВОРЕННЯ СИСТЕМИ КООПЕРАТИВНОГО КРЕДИТУВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

**Анотація.** Розглядаються переваги і умови створення кооперативних банків для потреб села.

**Ключові слова:** товарний і фінансовий кредит, кооперативний банк, комерційний банк, кредитні товариства.

В останні роки в АПК традиційно застосовувалась схема товарного кредитування, за якою держава, переробні підприємства чи комерційні структури навесні надавали сільськогосподарським товаровиробникам паливно-мастильні матеріали, насіння, добрива та інші матеріально-технічні ресурси, а селяни розраховувались за них врожаєм після його збирання. Ця, на перший погляд вигідна для села схема постачання та розрахунків, насправді була прихованою формою "викачування" коштів з аграрного сектора в інші сектори економіки.

В основу цієї схеми закладено механізм сезонних "ножиць цін", коли

необхідні підприємствам АПК ресурси надаються в період найбільшого попиту (а відповідно й ціни!) на них, а розрахунки за отримані матеріальні ресурси здійснюються під час або зразу після збору врожаю (а отже, й мінімальних цін на цю продукцію!).

Найбільш показовим прикладом цього процесу став 1999 р., коли комерційні фірми, вкладаючи кошти в паливно-мастильні матеріали (за ціною 700-800 грн./т.), постачали їх сільгоспвиробникам для проведення весняно-польових робіт, а отримували під час жнив за кожну тону ПММ по 3-5 тонн зерна натурою, ціна якого на той час становила 250-260 грн./т. З вересня ціна на зерно почала зростати, сягнувши в листопаді 750-800 грн./т (за 3 місяці - на 300%), а до весни - піднялась ще вище. За цей час ціни на ринку паливно-мастильних матеріалів зросли на 70-90%. Річні ставки за банківські кредити не тільки не зростали, а навіть зменшились і в середньому становили близько 65% річних, а на валютному ринку курс USD зріс за рік на 39% (з яких стрибок у 12% припадає на період жнив). Слід відзначити, що в попередні роки була подібна ситуація, але вона нівелювалась інфляцією та змінами на валютному ринку. Тому неважко уявити, скільки коштів за останні роки втратило село в результаті товарного кредитування.

Новий уряд, шукаючи вихід із ситуації, що склалась в АПК, прийняв Постанову №398 "Про додаткові заходи щодо кредитування весняно-польових робіт у 2000 році", в якій спробував радикально змінити практику фінансування аграрного сектора шляхом запровадження принципово нової схеми його кредитування. В основу цієї схеми була покладена спроба замінити механізм товарного кредиту фінансовим кредитом. Постанова передбачала часткову (в розмірі 50 відсотків облікової ставки НБУ, але не нижче 17,5% річних) компенсацію процентної ставки за кредитами комерційних банків для сільгоспвиробників. З цією метою з державного бюджету передбачалось виділити 175 млн. гривень. Це був принципово новий, прогресивний підхід, за допомогою якого передбачалось залучити в аграрний сектор не менше 1 млрд. гривень фінансових ресурсів комерційних банків. Але надії, що покладались на нову схему кредитування АПК, не виправдались. Комерційні банки досить стримано віднеслись до цієї ідеї і видавали кредити лише тим сільгоспвиробникам, які могли надати високоліквідну заставу, вартість якої у кілька разів перевищувала суму кредиту (банки й раніше застосовували такий підхід). Таким чином, уряду вдалось допомогти лише "сильним" господарствам, кількість яких в процентному відношенні до всієї маси сільгосптоваровиробників є досить незначною.

Слід відзначити, що наведена схема з самого початку мала два суттєвих недоліки.

По-перше, негативний результат можна було досить легко спрогнозувати, звернувшись до світового досвіду банківської діяльності. В більшості країн світу комерційні банки прагнуть кредитувати промисловість та торгівлю і дуже рідко вкладають кошти в сільськогосподарське виробництво (а якщо й роблять це, то надають кредит лише великим господарствам). Таке явище має багато причин, але всі вони зводяться до однієї - ризикованість сільськогосподарського бізнесу.

По-друге, навіть якби запропонована схема спрацювала, виділені з

бюджету на підтримку аграрного сектору 175 млн. гривень потрапили в не до сільгоспвиробників, а у банківський сектор. На наступний рік знову треба було б виділяти з бюджету кошти на підтримку аграрного сектору, які б знову потрапляли до банкірів і так до нескінченності. За вказаних обсягів фінансових ресурсів за шість років в систему комерційних банків з бюджету могло б бути спрямовано понад 1 млрд. гривень (тобто стільки ж, скільки планувалось залучити з банківської системи для кредитування аграрного сектору).

Однак, піддаючи критиці наведену схему фінансового кредитування АПК, хочеться підкреслити, що вона, незважаючи на недосконалість, є не тільки прогресивною, а навіть революційною. Вона є спробою впровадити фінансове кредитування і покінчити із безперспективними бартерними схемами та товарним кредитом, про негативні наслідки яких йшлося вище. І для вдосконалення функціонування цієї схеми доцільно було б створити такі фінансові інституції, як гарантійний та револьверний інвестиційний фонди.

Але найбільш ефективним, на нашу думку, вирішенням глобальної проблеми кредитування АПК на довгострокову перспективу є побудова багаторівневої національної системи кооперативного кредитування аграрного сектора.

Перспективна кооперативна  
фінансово-кредитна система АПК



Перспективність цього підходу підтверджується досвідом багатьох країн світу. Опис механізмів діяльності кооперативного банку не є предметом даної статті, але варто відзначити принципову особливість кооперативного банку - він створюється виробниками з метою самозабезпечення фінансовими послугами, має неприбуткову кооперативну природу і разом з іншими об'єднується в єдину багаторівневу кооперативну фінансово-кредитну систему. Такі системи існують в багатьох країнах світу. Наприклад, система кооперативних банків Rabobank Нідерландів на 90% забезпечує потреби аграрного сектора в кредитних ресурсах, сконцентрувавши майже 40% депозитних вкладів країни. Подібні системи кооперативного кредиту понад сто років діють в Німеччині (Raiffeisenbank), у Франції (Credit Agricole) та інших країнах. Ці кооперативні банки знаходяться у власності сільгосптоваровиробників і через них здійснюється державна підтримка аграрного сектора. Створення подібної системи в Україні дозволить досягти того, що кошти, які виділяються селу державою, будуть накопичуватись в аграрному секторі і працюватимуть на його розвиток.

Гончаренко Н.Г., кандидат економічних наук, доцент (Харківський державний аграрний університет)

## РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ ВИСОКОПРОДУКТИВНОЇ ПРАЦІ

**Анотація.** Розглянуто особливості, що зумовили новий етап проведення реструктуризації сільськогосподарських підприємств, намічені шляхи підвищення продуктивності праці в нових умовах господарювання.

**Ключові слова:** реструктуризація, реорганізація, продуктивність праці, мотивація праці, соціально-економічні фактори.

Мотивація праці – це процес спонукання окремого працівника або групи людей до високопродуктивної праці. На підвищення продуктивності праці впливає велика кількість факторів: внутрішня мотивація праці; рівень освіти та інтелекту; професійно-кваліфікаційний рівень працівників; поліпшення умов праці та побуту; розвиток творчого ставлення до праці, зміцнення трудової дисципліни; удосконалення організації і форм колективної праці та інші.

За нинішнього дефіциту виробничих ресурсів приватна власність являє собою значний резерв розвитку сільського господарства, причому більш потужний, ніж у промисловості, бо проявляється він у подвійній функції: через власність на майно і на землю. Крім того, власність на землю є наймогутнішим мотиватором трудової діяльності. Визначення кількісного та якісного впливу фактора приватної власності на різних стохастичних моделях – це глобальна проблема, розробкою якої повинна займатися аграрна економічна наука і практика.

Як показує досвід високорозвинених в аграрному відношенні країн, нарощування обсягів продукції і підвищення ефективності сільського господарства досягається в міру концентрації виробництва. Концентрація створює сприятливі умови для широкого впровадження досягнень науково-технічного прогресу, підвищення рівня кваліфікації працівників, кращого використання виробничих ресурсів.

Прикладом високоєфективного сільськогосподарського підприємства нового типу може бути відкрите акціонерне товариство "Слобідське" Харківської області, яке є найбільшим підприємством України по виробництву свинини. У 1997 р. поголів'я свиней порівняно з попереднім роком тут зросло на 16 тис. голів, а виробництво свинини збільшилося на 21%. Середньодобові прирости тварин досягли 306 г при середніх показниках по господарствах суспільного сектора області 150 г. Рівень рентабельності виробництва свинини становив 30%, хоч в цілому по області воно є збитковим. У 1998 р. ВАТ "Слобідське" збільшило поголів'я свиней до 100 тис. голів, середньодобові прирости тварин досягли 370 г, а виробництво свинини порівняно з 1997 р. тут зросло на 50%. Затрати праці на 1ц приросту живої маси свиней становили 3,96 люд.-год., прибуток від реалізації свинини - біля 4,5 млн. грн. за рівня рентабельності 24,2%.

Сільськогосподарське підприємство "Зоря" Красноградського району Харківської області має загальну земельну площу 5,2 тис. га, в тому числі 4